

Arheologija u Srbiji

Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Arheologija u Srbiji.
Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Izdavač:

Arheološki institut
Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd
www.ai.ac.rs

Za izdavača:

Snežana Golubović

Urednici:

Selena Vitezović
Đurđa Obradović
Milica Radišić

Priprema:

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-086-6

Arheološki institut

Arheologija u Srbiji

Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Urednici

Selena Vitezović

Đurđa Obradović

Milica Radišić

Beograd 2023

SADRŽAJ

1. Redakcija, Uvod
2. **Arheološka iskopavanja i rekognosciranja**
3. **Dušan Borić, Dragana Antonović, Praistorija „dunavskog koridora“ u Đerdapu. Istraživanje u 2020. godini**
4. **Vidan Dimić, Dragana Antonović, Selena Vitezović, Danica Mihailović, Prljuša, Mali Šturac: istraživanje u 2020. godini**
5. **Aleksandar Kapuran, Igor Jovanović, Petar Milojević, Rekognosciranja rudnih ležišta i šljačišta u Boru i Majdanpeku u 2020. godini**
6. **Ivan Bogdanović, Goran Stojić, Ljubomir Jevtović, Legijski logor u Viminacijumu: istraživanja severnog dela utvrđenja u 2020. godini**
7. **Nemanja Mrđić, Milica Marjanović, Snežana Golubović, Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja u zoni principije u 2020. godini**
8. **Mladen Jovičić, Saša Redžić, Ivana Kosanović, Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2020. godini**
9. **Bebina Milovanović, Ilija Danković, Ljubomir Jevtović, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2020. godini**

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

10. **Sofija Petković, Bojan Popović, Marija Jović, Gordan Janjić, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija u 2020. godini**
11. **Sofija Petković, Marija Jović, Igor Bjelić, Bojana Ilijić, Arheološka istraživanja, prezentacija i promocija rimskog utvrđenja i naselja Timacum Minus u Ravni kod Knjaževca**
12. **Vesna Bikić, Uglješa Vojvodić, Marina Pavlović, Istraživanja, restauracija i revitalizacija kompleksa Sahat i Barokne kapije Beogradske tvrđave u 2020. godini**
13. **Marin Bugar, Ivan Bugarski, Uglješa Vojvodić, Milica Radišić, Nikola Lazarević, Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave u 2020. godini: rezultati iz varvarinskog i čičevačkog kraja**
14. ***Analize arheološkog materijala***
15. **Josip Šarić, Okresani artefakti iz mezolitskog horizonta sa lokaliteta Lepenskog Vira – nova saznanja**
16. **Snežana Nikolić, Angelina Raičković Savić, Keramičke posude iz najstarijih celina istraženih u severozapadnom delu logora na Viminacijumu**
17. **Radmila Zotović, Zaključna razmatranja o rimskim kultovima na teritoriji Srbije**
18. **Nataša Miladinović-Radmilović, Dragana Vulović, Selena Vitezović, Nada Radak, Sirmijum – rezultat antropološkog projekta u 2020. godini**
19. ***Projektne i drugi izveštaji***
20. **Mladen Jovičić, Emilija Nikolić, Ivana Delić-Nikolić, Ljiljana Miličić, Snežana Vučetić, Jonjaua Ranogajec, Naučnoistraživački projekat MoDeCo2000 - realizacija projekta u 2020. godini**
21. **Sanja Nikić, Izdavačka delatnost i Bilioteka Arheološkog instituta u 2020. godini**

UVOD

Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2020. godini predstavlja deseti u nizu zbornika radova, čije je izdavanje inicirano tokom 2011. godine, sa ciljem da se predstave preliminarni izveštaji brojnih i raznovrsnih projekata koji se realizuju u okviru Arheološkog instituta.

Radovi su grupisani u tri tematske celine: izveštaji sa iskopavanja i rekognosciranja, analize arheološkog materijala, i izveštaji naučnih projekata i drugih aktivnosti.

Godina 2020. predstavlja prvu godinu u kojoj se naučni rad u Srbiji obavlja u skladu sa novim Zakonom o naučno-istraživačkoj delatnosti, što, između ostalog, znači da su okončani projekti započeti 2011. godine. Samim tim, i Arheološki institut započeo je proces nove unutrašnje reorganizacije, te su saradnici Instituta sada u radu grupisani u okviru velikih tema – praistorijska, antička, srednjovekovna i arheologija Viminacijuma, koje dalje obuhvataju različite manje teme, kao i interdisciplinarna (i intertematska) istraživanja. U 2020. godini započela je i realizacija projekta koje finansira novoformirani Fond za nauku Republike Srbije – projekta MoDeCo2000 (Dizajn maltera za konzervaciju – Rimska granica na Dunavu 2000 godina kasnije/Mortar Design for Conservation – Danube Roman Frontier 2000 Years After), finansiranog u okviru programa PROMIS.

Godina 2020. istovremeno je bila godina specifičnih uslova za rad, pošto je te godine pandemija virusa kovid-19 unela krupne promene u svakodnevne živote, a zbog mera za suzbijanje širenja virusa pojedini aspekti istraživanja, posebno terenski, bili su odloženi ili izvedeni u manjoj meri. Pa ipak, Arheološki institut je, u saradnji sa brojnim institucijama kulture u Srbiji, bio angažovan na većem broju projekata koji su finansirani preko programa Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, a takođe je učesnik i većeg broja međunarodnih projekata. Tokom 2020. godine, Arheološki institut je rukovodio ili učestvovao na iskopavanjima lokaliteta iz perioda praistorije, antike, srednjeg veka i modernog doba, sprovodio je i projekte rekognosciranja, a takođe su saradnici Instituta bili angažovani na analizama raznovrsnog arheološkog materijala, uzeli učešća na većem broju regionalnih i međunarodnih konferencija, i objavili brojne radove u nacionalnim i međunarodnim časopisima, monografijama i tematskim zbornicima.

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Projekti finansirani preko programa Fonda za nauku:

- *MoDeCo2000 (Dizajn maltera za konzervaciju – Rimska granica na Dunavu 2000 godina kasnije/Mortar Design for Conservation – Danube Roman Frontier 2000 Years After: MoDeCo2000)*; ostale institucije koje učestvuju: Institut za ispitivanje materijala, Beograd; Tehnološki fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Projekti finansirani preko programa Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i ostali nacionalni projekti:

- *Prospekcija Malog Šturca – istraživanje praistorijskog rudarstva: nastavak istraživanja severne granice okna Objekat 1*; ostale institucije koje učestvuju: Muzej rudničko-takovskog kraja, Gornji Milanovac;
- *Stalna arheološka radionica – Srednje Pomoravlje u neolitizaciji jugoistočne Evrope. Drenovac - neolitski megalopolis*;
- *Konzervacija, restauracija i prezentacija neolitske arhitekture u Drenovcu*;
- *Arheološka istraživanja na nalazištu Velika humska čuka u Humu kod Niša*; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej Niš;
- *Projekat Viminacijum – iskopavanja legijskog utvrđenja na lokalitetu Čair*;
- *Limes u Srbiji – Uneskova svetska kulturna baština. Istraživanje utvrđenja Miroč – Gerulata*;
- *Dunavski limes u Srbiji kao Uneskova svetska kulturna baština – digitalizacija dokumentacije, snimanje iz vazduha i priprema baze podataka*;
- *Arheološka istraživanja, prezentacija i promocija rimskog utvrđenja i grada Timacum Minus u Ravni kod Knjaževca*; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej Knjaževac;
- *Vrelo-Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija*; ostale institucije koje učestvuju: Muzej Krajine Negotin;
- *Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave*; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej, Kruševac;

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

- **Arheološka istraživanja u donjem toku Južne Morave**; ostale institucije: Narodni muzej Niš, Centar za kulturu i umetnost Aleksinac i Narodna biblioteka Stevan Sremac u Sokobanji;
- **Izrada projekta zaštite i prezentacije prostora arheološkog nalazišta Prljuša na Rudniku**;
- **Sistematizacija, dokumentovanje i publikovanje pokretnog materijala sa lokaliteta Pločnik iz zbirke Narodnog muzeja Toplice: koštana i kamena artefakta**; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej Toplice, Prokuplje;
- **Izrada finalne dokumentacije i obezbeđivanje trajnog i bezbednog skladištenja osteološkog materijala sa ranijih antropoloških istraživanja u Sirmijumu**; ostale institucije koje učestvuju: Muzej Srema u Sremskoj Mitrovici.

Međunarodni projekti:

- **On the Move: Prehistoric Mobility and the Spread of Agriculture in Eurasia (U pokretu: praistorijska mobilnost i širenje poljoprivrede u Evroaziji)**; ostale institucije koje učestvuju: Columbia University, New York, USA;
- **Palaeo-landscape reconstruction of Neolithic Drenovac and its environs in the middle Morava valley, Serbia**; ostale institucije: University of Cambridge, University of St. Andrews, University of Southampton, University of Gent;
- **Arheološka istraživanja naseobinskih sistema, sahranjivanja i rudnih resursa u bronzanoj dobi severozapadne Srbije (projekat Jadar)**; ostale institucije: Muzej Jadra, Loznica, Zavod za zaštitu spomenika kulture Valjevo, Brooklyn College, New York (USA); finansiranje: Ministarstvo kulture i informisanja RS, Institute for Aegean Prehistory (USA), PSC-CUNY Research Award program (USA);
- **Bronzano doba u severoistočnoj Srbiji: metalurgija, naselja i nekropole (Bronze Age in Northeastern Serbia: Metallurgy, Settlements and Necropoles)**; ostale institucije: Institut für Orientalische und Europäische Archäologie (OREA), Wien; Universität Wien - VIAS (Vienna Institute for Archaeological Science), Muzej rudarstva i metalurgije u Boru;
- **Prehistoric landscapes of the Pusta Reka region (Leskovac)/ Praistorijski pejzaži regiona Puste reke (Leskovac)**; ostale institucije koje učestvuju: Österreichische Akademie der

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

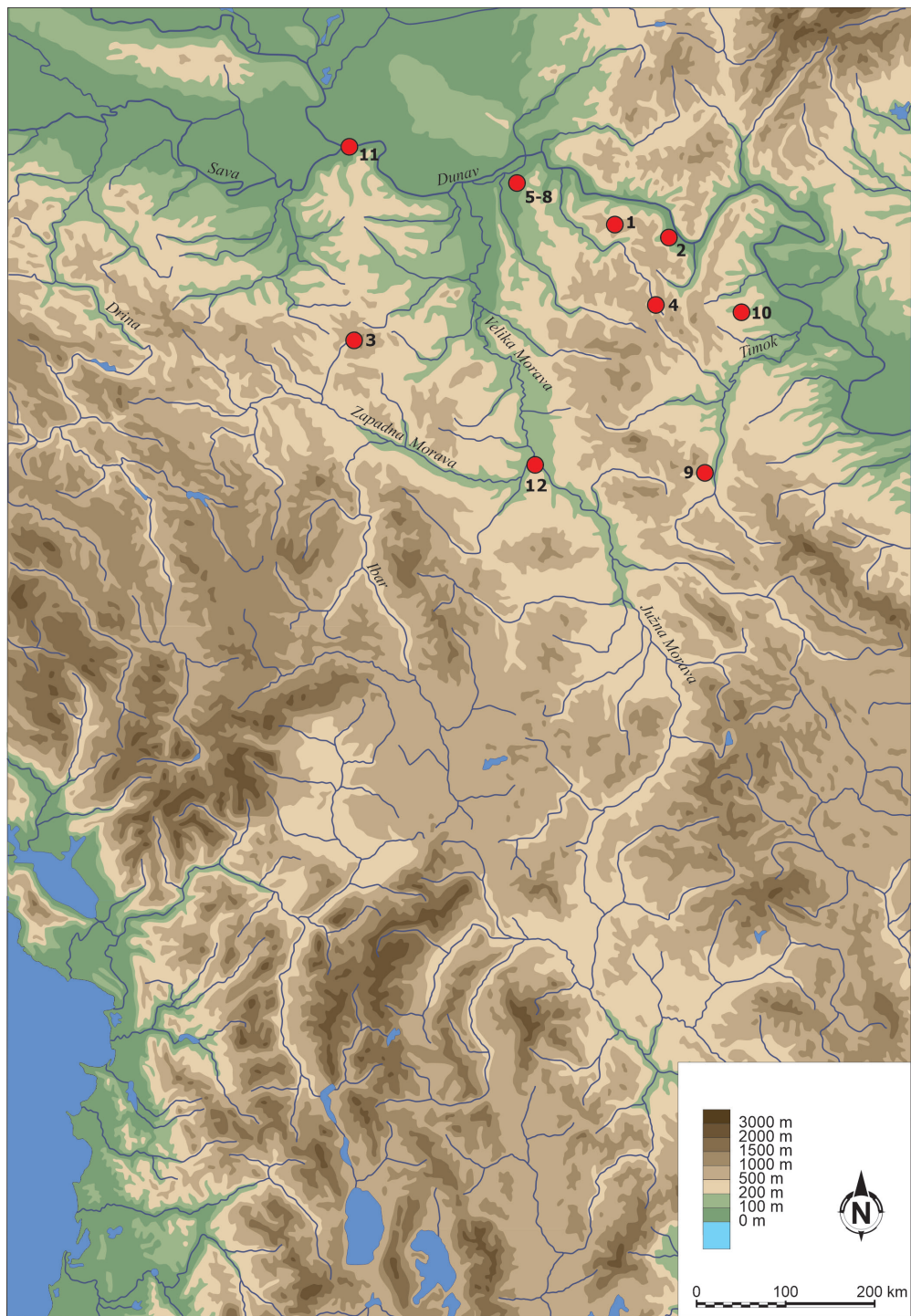
Wissenschaften, Institut für Orientalische und Europäische Archäologie (OREA) (sada: Österreichisches Archäologisches Institut, Wien);

- ***Death and Burial between the Aegean and the Balkans/ Smrt i sahrana između Egeje i Balkana***; ostale institucije koje učestvuju: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Österreichisches Archäologisches Institut, Wien;
- ***SEADDA - Saving European Archaeology from the Digital Dark Age***, COST action br. 18128, projekat Evropske Unije, rukovodeća institucija University of York;
- ***TRAME - Tracce di memoria***, projekat iz programa Erasmus +; ostale institucije koje učestvuju: Parco Archeologico del Colosseo (Italija), Liceo Pilo Albertelli (Italija), Škola za dizajn (Srbija), Association of Cultural Heritage Managers - KÖME (Mađarska), Pécsi Hajnóczy József Kollégium (Mađarska), Çatalca Anatolian High School, Istanbul (Turska), Wydziału Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (Poljska);
- ***Sadika za prihodnost***, projekat iz programa Erasmus+, ostale institucije koje učestvuju: Društvo za rimsko zgodovino in kulturo Ptuj (Slovenija);
- ***Roman Heritage in the Balkans***, ostale institucije koje učestvuju: Udruženje za digitalizaciju i informatizaciju kulturne baštine - Digi. ba (BIH), Udruženje za promociju italijanske kulture u Bosni i Hercegovini - Dante Alighieri (BiH), UET CENTRE (Albanija), Montenegrin Association for New Technologies - MANT (Crna Gora), Montenergy (Crna Gora);
- ***International Danube Camps***, ostale institucije koje učestvuju: International Cultural Communication (Austrija), Opština Donja Mitropolija (Bugarska), Liceul de Arte "Constantin Brailoiu" (Rumunija), Educational Centre of Youth Gifts Development Association (Ukrajina);
- ***Srpsko-francuska arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada***; ostale institucije: École Française de Rome; Centre National de la Recherche Scientifique, Strasbourg; Université de Strasbourg;
- ***The paleogenetics of southem Europeans, admixture, selection and transflormations***, ostale institucije: Universität Wien;
- ***HistoGenes - Integrating genetic, archaeological and historical perspectives on Eastern Central Europe, 400-900*** – ERC Synergy Grant 2019 (Beneficial scientific relations for developing new partnerships and sharing human and technical resources with the aim to promote international understanding and contribute to the pool of global knowledge); vodeća institucija: The Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University in Budapest (Mađarska).

Arheološka iskopavanja i rekognosciranja u 2020. godini:

1. Dubočka Pećina – Kozja
2. Vlasac
3. Prljuša, Mali Šturac
4. Rekognosciranje okoline Bora i Majdanpeka
- 5–8. Viminacium (lok. Legijski logor – Severozapadni deo utvrđenja, Legijski logor –Principija, Više Grobalja, Rit)
9. Timacum Minus
10. Vrelo – Šarkamen
11. Beogradska tvrđava – Sahat kapija
12. Prospekcija donjeg toka Zapadne Morave (Varvarin i Čičevac)

*Arheološka iskopavanja
i rekognosciranja*

Mladen Jovičić, Arheološki institut, Beograd
Saša Redžić, Arheološki institut, Beograd
Ivana Kosanović, Arheološki institut, Beograd

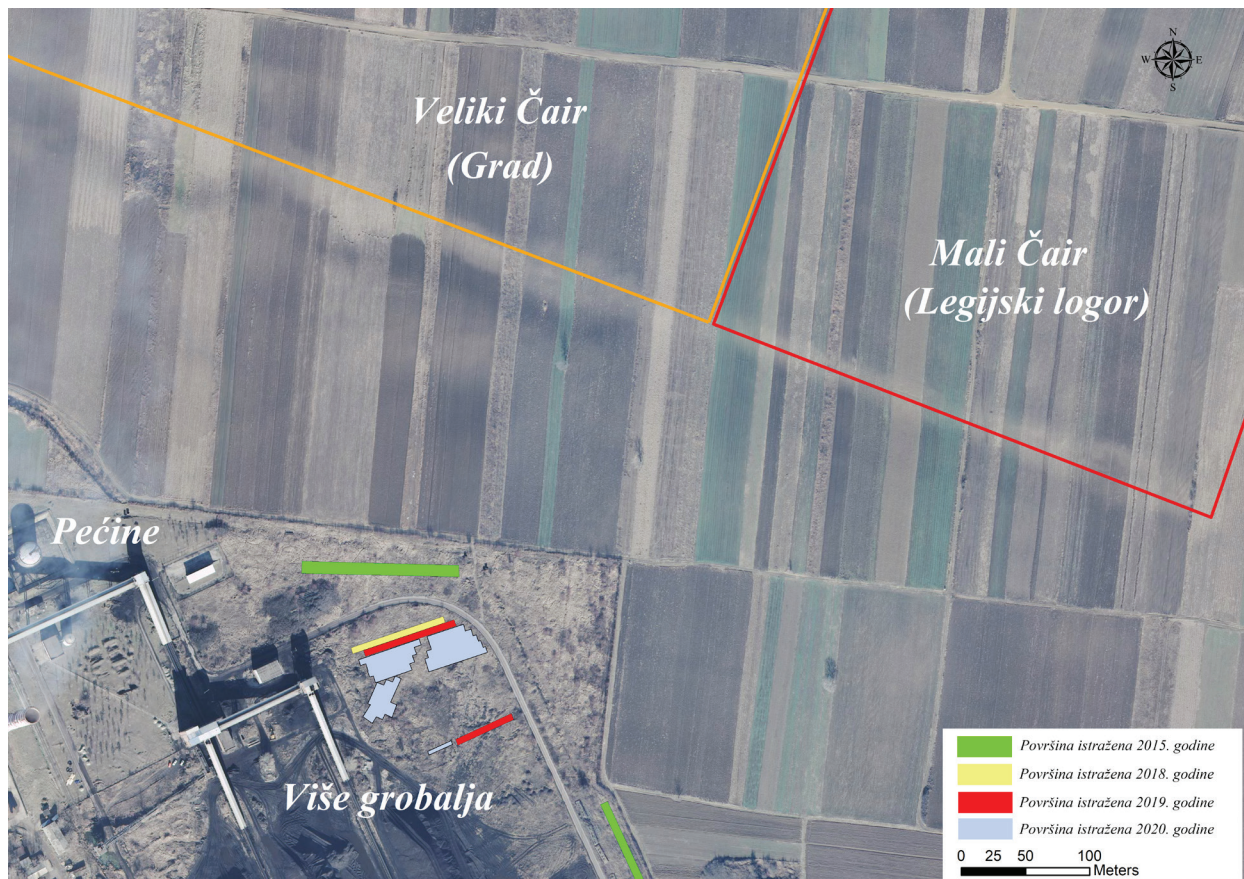
ZAŠTITNA ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NEKROPOLE NA LOKALITETU VIŠE GROBALJA (VIMINACIJUM) U 2020. GODINI

Teritorija južnih nekropola grada Viminacijuma se u velikoj meri preklapa sa prostorom na kome se danas nalazi Termoelektrana Kostolac B u Drmnu, što je dovelo do toga da se ovde sprovedu obimna zaštitna arheološka iskopavanja, pre svega prilikom izgradnje Elektrane 70-ih i 80-ih godina prošlog veka (Зотовић, Јордовић 1990; Korać, Golubović 2009), ali i kasnije, prilikom izgradnje novih i modifikacije starih postrojenja (Jovičić *et al.* 2017; Jovičić *et al.* 2021; Redžić *et al.* 2017; Redžić *et al.* 2018; Redžić *et al.* 2021a; Redžić *et al.* 2021b). Istraživanjima je otkriven veliki broj grobova iz rimskog perioda (Korać *et al.* 2018, 47–48), ali i latena (Jovanović 2018), Seobe naroda (Ivanišević *et al.* 2006) i razvijenog srednjeg veka (Спасић 1990).

Lokacija poznata pod toponimom Više grobalja obuhvata istočni deo Termoelektrane i do sada je na ovom prostoru istraženo oko 4300 grobova. Starija istraživanja su bila fokusirana uglavnom na centralni deo nekropole, gde je konstatovano sahranjivanje od kraja 1. do sredine 3. veka (Зотовић, Јордовић 1990, 3–4). Poslednjih godina, u okviru novih zaštitnih iskopavanja istraživan je i severni deo ove nekropole. Uočeno je da se na ovom prostoru javljaju i nešto poznije sahrane, sa kraja 3. i iz 4. veka (Jovičić *et al.* 2021).

Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Više grobalja sprovedena 2020. godine predstavljaju nastavak istraživanja iz 2018. i 2019. godine (sl. 1) (Jovičić *et al.* 2021; Redžić *et al.* 2021b). Sprovedena su u krugu Termoelektrane Kostolac B, na lokaciji predviđenoj za izgradnju treće deponijske linije uglja i njene prateće infrastrukture. Istražena je ukupna površina od 2371 m², u okviru trinaest sondi (Sonde 303–315).

Ranija pretpostavka da se ovim prostorom pružala trasa puta koji je vodio od grada Viminacijuma ka jugu, potvrđena je ovogodišnjim istraživanjima. Nažalost, sam put nije mogao da bude arheološki registrovan usled značajne denivelacije terena, ali o njegovom postojanju svedoči postojanje drenažnih kanala. Nekropole su se razvijale sa obe strane puta. Sahranjivanje u periodu od 2. do kraja 4. veka je vršeno sa istočne strane puta, dok sahrane sa zapadne strane uglavnom potiču samo iz 4. veka. Sa zapadne strane puta je bilo moguće uočiti južnu ivicu ovog segmenta nekropole, a na tom prostoru je istražen i jedan objekat najverovatnije civilnog, a ne funerarnog karaktera. Na prostoru nekropole su konstatovana

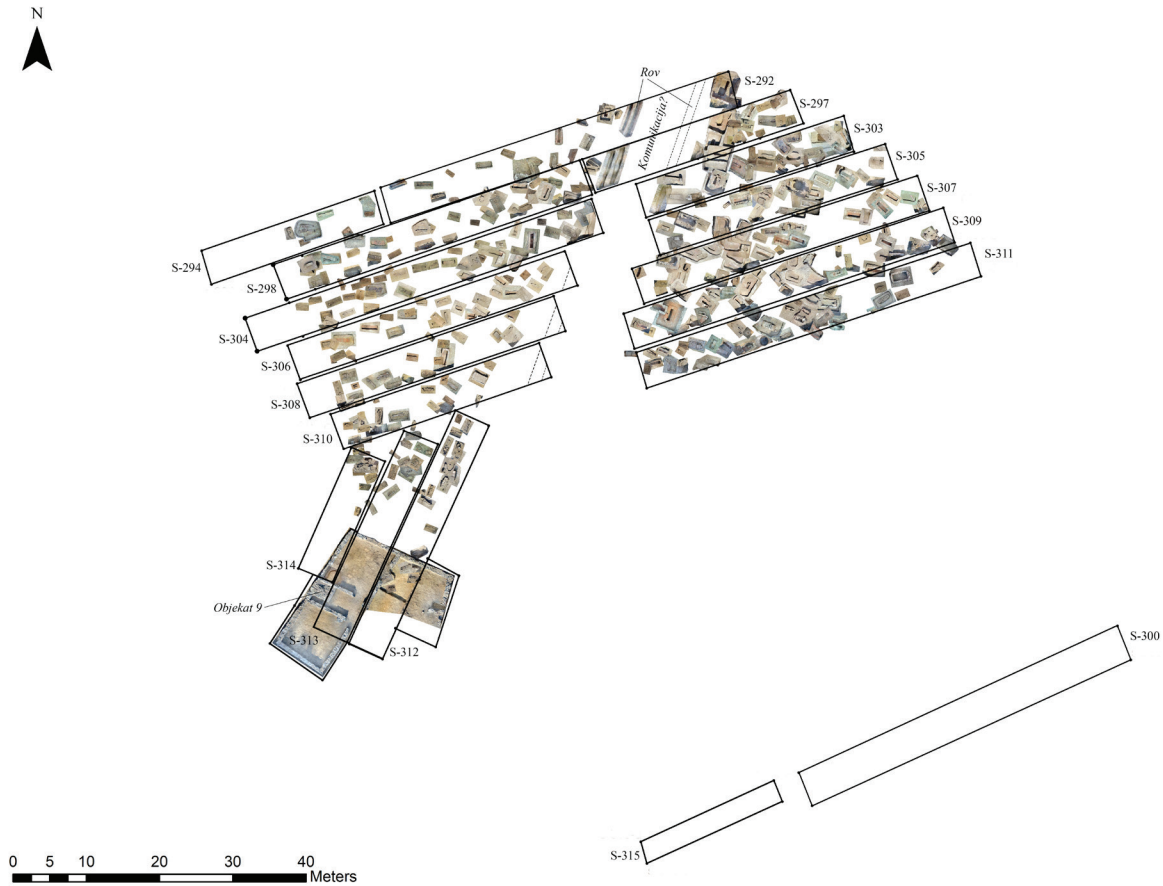
Slika 1 – Viminacijum – položaj istražene površine na lokalitetu Više grobalja u 2020. godini.

i tri bunara. Međutim, usled nedostatka vremena i otežanih uslova rada, oni nisu istraženi do kraja.

Nekropola

Istraživanjima tokom 2020. godine, na lokalitetu Više grobalja je otkriveno ukupno 375 grobova, od čega je 334 sa ostacima inhumiranih (G-2460–2793), a 41 sa ostacima kremiranih pokojnika (G1-1858–1898) (sl. 2). Grobovi su na osnovu pokretnih nalaza datovani u period od 2. do kraja 4. veka.

Najčešći vid sahranjivanja kod grobova sa inhumiranim pokojnicima je slobodno ukopavanje, odnosno polaganje pokojnika u jednostavne grobne rake, što je zabeleženo u 196 sluča-

Slika 2 – Situacija do sada istraženog dela nekropole.

jeva. Kod deset primera je nad rakom bio formiran pokrivač od opeka, a u jednom je dno rake bilo patosano opekama. Drugi po brojnosti su grobovi sa konstrukcijom od opeka (98). Sanduci su mahom pravljeni od opeka i tegula, dok je u retkim slučajevima korišćen i ramski škrljac, krečnjak i spolije, sa krečnim i blatnim malterom kao vezivnim sredstvom. Kod konstrukcija od nasatično postavljenih opeka, vezivno sredstvo uglavnom nije korišćeno. Pokrivač kovčega je bio od horizontalno postavljenih opeka, često sa vencem od lomljenih opeka po obodu, nad kojim je potom ređan poklopac. U više slučajeva je zabeležen i pokrivač u vidu dvoslivnog krova, naročito kod kasnoantičkih grobova trapezoidnog preseka. Treće po brojnosti je sahranjivanje u drvenim sanducima, na šta upućuju gvozdeni klinovi raspoređeni po obodu grobne jame. Istražena su ukupno 34 groba ovog tipa. U pet primera je nad rakom u kojoj se nalazio drveni sanduk postojao i pokrivač od opeka. Najređi način sahranjivanja su sahrane

Slika 3a – Sahrana pokojnika u olovnom sarkofagu pored koga su položena tri krčaga (G-2612).

Slika 3b – Sahrana pokojnika u olovnom sarkofagu pored koga su položena tri krčaga (G-2612).

i stranicama zapečenim do crvenog intenziteta, odnosno o tipu Mala Kopašnica – Sase II (sl. 6), dok se u osamnaest radi o jednostavnoj grobnoj raci zapečenih stranica, to jest tipu Mala Kopašnica – Sase I. Zabeležen je i po jedan primer polaganja kremiranih ostataka pokojnika u urnu, odnosno cistu od opeka. Grobovi su mahom orijentisani prema glavnim stranama sveta: zapad–istok (20) i sever–jug (18). Samo je jedan grob orijentisan u pravcu jugozapad–severoistok, a za dva nije bilo moguće utvrditi orijentaciju.

Najčešći nalaz u grobovima sa inhumiranim pokojnicima je novac (148), i to uglavnom od bronce, sa izuzetkom dva primerka od srebra. Numizmatički materijal je datovan u širokom rasponu, od 2. do kraja 4. veka. Kod grobova iz perioda kasne antike, zabeležena je pojava polaganja više primeraka novca uz pokojnika, pa je tako bilo slučajeva da se u jednoj celini nalazi

u sarkofazima (6), četiri u olovnom (sl. 3, 4) i dve u kamenom (sl. 5). Zabeleženi su primeri orijentacije grobova u svim pravcima. Najviše sahrana je orijentisano u pravcu zapad–istok (223), zatim sever–jug (52), istok–zapad (26), jug–sever (17), severozapad–jugoistok (4), severoistok–jugozapad (4), jugozapad–severoistok (2) i jugoistok–severozapad (1), dok u pet slučajeva nije bilo moguće utvrditi orijentaciju. U većini slučajeva se radi o sahranama odraslih osoba, dok je dečjih grobova manje (80).

Kod najviše grobova kremiranih pokojnika (21) se radi o grobnoj raci sa dva etaža

Slika 4 – Opljačkani grob pokojnika sahranjenog u olovnom sarkofagu (G-2618).

Slika 5 – Sarkofag od krečnjaka (G-2533).

Slika 6 – Grob kremiranog pokojnika iz 3. veka, čiji je donji etaž imao pokrivač od opeka (G1-1885), a koga preseca kasnoantička grobna konstrukcija trapeznog preseka (G-2642).

po 12, 9 i 6 kovanica. Pored novca, čest nalaz su i posude od keramike. Nađeno je ukupno trideset posuda: dvadeset krčaga, pet lonaca, tri zdele, po jedan poklopac i fragmentovana posuda. U jednom od tanjira se nalazio skelet kokoške. Posude od stakla su zastupljene sa osamnaest primera: sedam balsamarijuma, pet boca, po tri pehara i neidentifikovane posude. Otkrivene su i četiri keramičke lampe, od kojih se izdvaja jedna na visokom postolju (Sl. 7). Funkcionalni delovi odeće su zastupljeni sa osam pojasnih garnitura od bronzе (Sl. 8) i sa trideset pojedinačnih kopči, pređica, jezičaka i okova od bronzе, srebra i gvožđa, deset fibula od bronzе i gvožđa, od kojih su najčešće kasnoantičke krstaste fibule, dvanaest igala od kosti i srebra i osam grupa šunegli. U ovim grobovima, nakit je čest nalaz, i zastupljen je sa 45 narukvica (trideset tri bronzane, sedam koštanih, po dve od gaga i bronzе i jednom od staklenih perli); 37 prstenova (šesnaest od srebra, trinaest od bronzе, po tri od zlata i gvožđa i dve od stakla); dvadeset dva para ili pojedinačnih minduša (sl. 9) (četnaest od bronzе, sedam od zlata i jedna od srebra) i tri priveska (dva zlatna i jedan bronzani). Prvi zlatni privezak modelovan je u vidu pelte sa kantarosom izvedenim u tehnici filigrana (sl. 10) dok se na drugom nalazi kameja sa predstavom Meduzine glave (sl. 11). Na osnovu ovih detalja, oba predmeta se mogu svrstati u apotropejske priveske, a pored njih su nađeni i drugi amuleti: četiri bule, tri magijske lamele, dva lunulasta priveska, jedna Herkulova batina i jedna *crepundia* (niska različitih predmeta za zaštitu dece). Toaletni pribor je nađen samo u nekoliko slučajeva i radi se o ostacima jednog kovčežića i dve kamene palete. Alat je zastupljen sa šest noževa, po jednom mistrijom i makazama, a nađen je i jedan primerak preslice i pršljenka. Otkrivena su i tri tubulusa od bronzе, a unutar jednog od njih se nalazio crni prah (mastilo?), kao i jedna morska školjka i jedan morski puž. Posebno je zanimljiv slučaj korišćenja fragmenta carskog

Slika 7 – Keramička lampa na visokom postolju nađena pored nogu pokojnika (G-2476).

Slika 8 – Nalaz bronzane pojasne garniture i gvozdene noža nađenih u predelu stomaka pokojnika (G-2475).

natpisa posvećenog caru Hadrijanu kao dela pokrivača jednog od grobova (sl. 12).

U grobovima sa kremiranim ostacima pokojnika od pokretnih nalaza otkriveno je: 17 keramičkih posuda (sedam krčaga, tri tanjira, dva lonca, dva pehara, po jedna boca, zdela i fragmentovana posuda); pet keramičkih lampi, četiri staklene posude i sedam primeraka bronzanog novca (od 2. do sredine 3. veka). U nešto manjoj meri su pronalazeni funkcionalni delovi odeće poput koštanih igala (4), od kojih jedna ima glavu modelovanu u vidu Stidljive Venere, jedne bronzane pojasne garniture i tri grupe šunegli. Nakit predstavljaju dve ogrlice, jedna zlatna, druga od staklenih perli, zlatne naušnice u dve celine, i jedna bronzana narukvica. Nađene su i dve bronzane bule, koje predstavljaju predmete apotropijskog, odnosno zaštitnog karaktera. Čest nalaz u grobovima sa kremiranim pokojnicima je i toaletni pribor. Nađeni su ostaci četiri kovčežića, dve koštane spatule, dva strigila (jedan gvozdeni, jedan bronzani), srebrno ogledalo i kamena paleta. Treba pomenuti i jedan koštani žeton za igru i pršljenak korišćen za pređenje vune. Naročito interesantne nalaze predstavljaju jedan antropomorfni predmet od kosti ili roga, kao i glave božanstava (?) modelovane od gipsanog maltera.

Južna granica nekropole, zapadno od komunikacije, potvrđena je u sondama 312–314. U tim sondama se naišlo na ostatke Objekta 9, uz izostanak grobova (sl. 2). Na prostoru istočno od komunikacije, grobovi su se javljali u sondi 311, koja je najjužnija sonda sa te strane puta. Iz tog razloga je 60 m južno od sonde 311 otvorena i sonda 315, da bi se jasnije odredili ciljevi za narednu kampanju. Ova sonda se nalazi 3,5 m zapadno od sonde 300, koja je istražena 2019. i koja je bila sterilna. Ispostavilo se da je i prostor gde je otvorena sonda 315 takođe sterilan, te se može očekivati da se nekropola

Slika 9 – Par zlatnih naušnica nađenih u predelu glave pokojnika (G-2615).

sa istočne strane puta takođe završava negde u međuprostoru između sonde 311 i 315, odnosno 300.

Objekat 9

Na prostoru zapadno od pretpostavljene komunikacije koja deli nekropolu, a u njenom južnom delu, otkriven je i istražen Objekat 9 iz antičkog perioda (sl. 13). Nalazi se u sondama 312–314. Dimenzije ovog objekta iznose 19,80 x 15,50 m. Istražena osnova je u obliku obrnutog slova L, mada se ne može isključiti opcija da je objekat oštećen u jugoistočnom delu naknadnim ukopavanjima, te stoga nije moguće sagledati u potpunosti njegov pravi oblik.

Slika 10 – Zlatni privezak u vidu pelte (G-2544).

Slika 11 – Zlatni privezak sa kamejom u vidu Meduzine glave (G-2701).

Građevina se sastoji od četiri prostorije. U severoistočnom delu, nalazi se Prostorija I, dimenzija 7,30 x 4,65 m. Njen južni zid (zid 8) očuvan je samo delimično, u dužini od 2,20 m, pa nije moguće zaključiti da li je ova prostorija bila u potpunosti zatvorena i da li je imala krov ili je predstavljala samo pomoćnu prostoriju sa nekom vrstom nadstrešnice. Zapadno od ove prostorije istražena je Prostorija II. Njene dimenzije iznose 7,25 x 6,60 m. Južno od prostorije II nalazila se Prostorija III, dimenzija 6,50 x 2,90 m. Njen oblik, kao i položaj ukazuju na to da se najverovatnije radi o središnjem hodniku. Unutar prostorije, u nivou sa očuvanom krunom temeljnih zidova, pronađena je površina sastavljena od komada ramskog škriljca, krečnog maltera i ulomaka opeka, dimenzija 2,60 x 2,25 m. Moguće je da se radi o ostacima osnove podnice. Južno od pretpostavljenog hodnika, nalazila se Prostorija IV, dimenzija 6,80 x 6,50 m.

Objekat je nemarno građen, a uočava se da pojedini zidovi međusobno ne zaklapaju prave uglove. Pronađeno je ukupno osam zidova, očuvanih samo u temeljnim zonama. Zidovi

Slika 12 – Fragmentovana mermerna ploča sa carskim natpisom, sekundarno korišćena kao pokrivač groba (G-2647).

su pronađeni na relativnoj dubini od 10 cm, gotovo neposredno ispod površine zemlje, a očuvani su u visini od oko 20 cm, maksimalno do 35 cm. Izuzetak predstavlja jedino zid 7, koji je dublje fundiran i očuvan u visini od 55 cm, pošto je bio izgrađen na starijem ukopu. Napravljeni su od ramskog škriljca i krečnog maltera. Širina zidova najčešće iznosi 0,60 m, mada nije uniformna i varira između 0,50 i 0,70 m. Unutar Prostorije IV, na zidu 6, u njegovom istočnom delu nađeno je proširenje u vidu pilastra, dimenzija 0,85 x 0,70 x 0,10 m.

Kulturni sloj je većim delom uništen, tako da je prilikom kopanja otkopnih slojeva na prostoru objekta nađeno vrlo malo šuta od opeka i kamena. Stoga se ne može sa sigurnošću tvrditi da li je objekat imao krov od tegula i imbreksa ili je bio pokriven lakim materijalom. Pokretni nalazi nađeni unutar prostorija objekta su skromni. Nađena je manja količina fragmentata keramike, nekoliko primeraka bronzanog novca iz perioda od 2. do 4. veka, gvozdeni kosir, gvozdeni nož, fragment žrvnja od kamena, jedna gvozdena i dve bronzane alke, kao i bronzana drška. Nalazi kosira i žrvnja, pored funkcionalnih delova pokućstva u vidu alki i

Slika 13 – Objekat 9 – osnova (fotogrametrijski model u ortogonalnoj projekciji).

drški, mogu ukazati na poljoprivredne aktivnosti stanovnika ovog objekta ili na poljoprivredni karakter samog objekta. Ispod nivelete zidova, unutar prostorija, istražena su tri ukopa. Radi se o otpadnim jamama, koje su nastale najverovatnije pre izgradnje samog objekta. Sadrže uglavnom fragmente keramike, životinjske kosti, i sporadično garež.

Kako se istraženi objekat nalazio na prostoru gde su vršeni intenzivni građevinski radovi, najverovatnije su gornje zone objekta uništene od strane građevinskih mašina. Takođe, zidovi 1 i 2 su bili presečeni prilikom kopanja savremenog kanala koji je naknadno bio ispunjen mazutom i ugljem. Međutim, pojedini zidovi, oštećeni su naknadnim ukopavanjem još tokom

antičkog perioda. Grobovi G-2766, G-2782 i G-2775 presekli su zid 2, odnosno zid 7, a unutar Prostorije I pronađena su još četiri groba inhumiranih pokojnika (G-2756–58, 2764). Ovi grobovi predstavljaju najjužnije istražene grobove na ovom segmentu nekropole. Oni se datuju u sredinu 4. veka i očigledno su mlađi od istražene građevine. Pretpostavka istraživača jeste da je upravo postojanje Objekta 9, odnosno njegovih ruševina, pošto je do formiranja nekropole već bio napušten, zaustavilo širenje nekropole ka jugu. Objekat se na osnovu malobrojnog pokretnog materijala može datovati u period 2–3. veka. Najverovatnije se radi o skromnoj seoskoj kući ili pomoćnom objektu na prostoru nekog većeg imanja tipa *villa rustica*. Pojava ovakvih građevina na prostoru južne nekropole nije neobična. Na lokalitetu Livade kod ćuprije istraženi su ostaci *villae rusticae* izgrađene u 4. veku na napuštenom prostoru nekropole (Jovičić, Redžić 2012). Slična je situacija sa objektom na lokalitetu Burdelj (Zotović 1980, 97; Зотовић 1986, 51), koji je u drugoj polovini 4. veka izgrađen iznad nekropole 3. veka. Takođe, na samoj lokaciji Više grobalja, 2015. godine pronađeni su objekti formirani u drugoj polovini 3. veka, na prostoru koji je ranije služio kao nekropola (Redžić *et al.* 2017). Međutim, ovo je prvi zabeleženi slučaj na južnoj nekropoli da je nekropola delimično negirala stariji objekat.

* * *

Kampanja koja je 2020. godine sprovedena na lokaciji buduće treće deponijske linije uglja, spada u jedno od najznačajnijih zaštitnih iskopavanja prostora nekropole koja su sprovedena u dužem vremenskom periodu na prostoru Viminacijuma. Pored velikog broja istraženih grobova, bogatstvo priloga, raznovrsnost sahranjivanja i dugotrajnost korišćenja ovog dela nekropole, svakako da značajno doprinosi boljem poznavanju pogrebnog rituala stanovnika Viminacijuma. Mikrolokacija koja se istražuje već tri godine rezultovala je otkrićem 488 grobova, od toga 440 inhumiranih i 48 kremiranih pokojnika, što već sada predstavlja značajan antropološki uzorak pogodan za brojne savremene analize. Prethodnih godina definisana zapadna granica nekropole, sada je potvrđena, a utvrđena je i njena južna granica. Za narednu kampanju pred istraživačima je zadatak da definišu i istočnu granicu, dok pitanje severne granice, odnosno koliko se nekropola prostire blizu samog grada, ostaje za neka naredna istraživanja. Definisane komunikacije koja vodi direktno do južne gradske kapije i oko koje se nekropola organizovala, ali i jasno hronološko razgraničavanje delova nekropole, u velikoj meri doprinosi boljem poznavanju organizacije prostora južne nekropole Viminacijuma tokom čitave antike.

Bibliografija:

Ivanišević et al. 2006 – V. Ivanišević, M. Kazanski, A. Mastykova, *Les necropoles de Viminacium a l'epoque des Grandes migrations*, Paris 2006.

Jovanović 2018 – B. Jovanović, *Early La Tene Pećine necropolis* (ed. Aleksandar Kapuran), Belgrade 2018.

Jovičić, Redžić 2012 – M. Jovičić, S. Redžić, Late Roman Villa on the Site Livade kod Ćuprije – A Contribution to the Study of Villae Rusticae in the Vicinity of Viminacium, *Arheologija i prirodne nauke* 7 (2011), 2012, 369–385.

Jovičić et al. 2017 – M. Jovičić, I. Danković, M. Mitić, Zaštitna arheološka iskopavanja kasnoantičke nekropole na lokalitetu Pećine (Viminacijum) 2015. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2015. godini*, Beograd 2017, 56–61.

Jovičić et al. 2021 – M. Jovičić, S. Redžić, B. Milovanović, Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2018. godini, u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2018. godini*, 129–143.

Korać, Golubović 2009 – M. Korać, S. Golubović, *Viminacium: Više grobalja 2*, Beograd 2009.

Korać et al. 2018 – M. Korać, S. Golubović, N. Mrđić, Research of Viminacium and its Suburban Zones, in: M. Korać (ur.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier. Volume II*, Belgrade 2018, 41–72.

Redžić et al. 2017 – S. Redžić, N. Mrđić, B. Milovanović, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Više grobalja 2015. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2015. godini*, Beograd 2017, 49–55.

Redžić et al. 2018 – S. Redžić, M. Jovičić, N. Mrđić, D. Rogić, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Pećine (Viminacijum) 2016. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2016. godini*, Beograd 2017, 79–90.

Redžić et al. 2021a – S. Redžić, I. Danković, M. Jovičić, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pećine (Viminacijum) tokom 2018. i početkom 2019. godini, u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2018. godini*, 121–132.

Redžić et al. 2021b – S. Redžić, M. Jovičić, N. Mrđić, Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2019. godini, u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2019. godini*, 121–129.

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Спасић 1990 – Д. Спасић, Средњовековна некропола „Код гробља” у Старом Костолцу, *Viminacium* 4–5, 1989/1990, 157–175.

Zotović 1980 – Lj. Zotović, Nekropola seobe naroda sa uže gradske teritorije Viminacija, *Starinar* XXXI, 1980, 95–128.

Зотовић 1986 – Љ. Зотовић, Јужне некрополе Виминацијума и погребни обреди, *Viminacium* I, 1986, 41–60.

Зотовић, Јордовић 1990 – Љ. Зотовић, Ч. Јордовић, *Viminacium 1, некропола „Више гробља”*, Београд 1990.

Напомене:

¹ Истраживања се одвијају у организацији Археолошког института, под руководством Миомира Кораћа и Снежане Голубовић. Сprovedена су у периоду од марта до децембра, уз паузу током априла и маја, због рестриktivних мера проузрокованих пандемијом коронавируса (COVID-19). Стручну екипу су чинили: Саша Redžić, Бебина Миловановић, Младен Јовић, Илија Danković и Ivana Kosanović. У ископаванјима су учествовали и студенти археологије: Ivana Protić, Jasna Mirčevski и Stefan Jevremović.

² Tokom kampanja 2018. и 2019. godine, на овом простору су отворене по две, односно три сонде (види Jovičić *et al.* 2021; Redžić *et al.* 2021b).

³ Простор где се некропола пружа на север не спада у границе обухваћене уговором о заштитним ископаванјем са ТЕ КО Костолац, а гробови се шире и ван граница простора Elektrane.

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904:061.6(497.11)"2020"(082)(0.034.2)
902.2(497.11)"2020"(082)(0.034.2)

ARHEOLOGIJA u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti Arheološkog instituta u 2020. godini / urednici Selena Vitezović, Đurđa Obradović, Milica Radišić.
- Elektronsko izd. - Beograd : Arheološki institut, 2023 (Beograd : Arheološki institut). - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) ; 12 cm

Systemski zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovne strane dokumenta. - Tiraž 50.
- Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6439-086-6

- a) Археолошки институт (Београд) - Истраживања - 2020 - Зборници
- b) Археолошка истраживања - Србија - 2020 - Зборници

COBISS.SR-ID 127853321